АЗӘРБАЙҸАН КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫН I ГУРУЛТАЙЫ

Азәрбайҹан композиторлары

Г. Гараев

Ф. Әмиров

С. Рүстәмов

Ә. Бәдәлбәйли

Халг мусигисини өйрәнәк

Совет Азәрбайҹанынын композиторларынын бир сыра көзәл вә камил әсәрләри бизим мусиги инчәсәнәтимизә республикамыздан чох-чох узагларда шөһрәт газандырмышдыр. Совет халгынын коммунизм чәмиййәти гурмаг угрунда апардыгы мүбаризәдә она көмәк едән бу әсәрләр эйни заманда Азәрбайҹан халгынын дүня мусиги мәдәниййәтинә вердийи гиймәтли һәдиййәләрдир. Бу чәһәтдән мүасир мусигимизин корифейи, бөйүк композитор Үзейир Һачыбәйовун ярадычылыгы нүмунә ола биләр. Үзейир Һачыбәйовун «Аршын мал алан» мусигили комедиясы үмумдүня шөһрәти газанмышдыр. Бу көркәмли композиторун әсәрләринин вүс'әти нәдәдир? Үзейир Һачыбәйовун ярадычылыгынын ән бариз хүсусиййәтләри һәятилик вә халгиликдән ибарәтдир. Үзейир Һачыбәйовун мусиги әсәрләриндә үмумбәшәри дуйгу вә дүшүнчә, һисс вә фикирләрин ифадә васитәләри дәрин милли зәминә әсасланыр. Узаг Франсада, яхуд Һиндистанда Азәрбайҹан дилини вә мәишәтини яхшы билмирләр. Лакин буна бахмаяраг «Аршын мал алан» бахан һәр бир тамашачы сәһнәдә баш верән һадисәләри анлайыр. Азәрбайҹан халгынын мусиги хүсусиййәтләри әсасында яранмыш Азәрбайҹанын чазибәдар тәбиәтини хатырладан көзәл мелодиялары узун заман унуда билмир.

Үзейир Һачыбәйовун исте'дадынын ән көзәл чәһәтләриндән бири бу иди ки, о, халг ярадычылыгында һәр шейдән әввәл идеялылыг вә мәзмунлулуг, садәлик вә айдынлыг көрүрдү.

Бу чәһәтдән мүасир композиторларымызын ярадычылыгында һәлә бир сыра нөгсан вә чатышмамазлыг вардыр.

Бә'зи композиторларымызын өз симфоник әсәрләриндә лад-интонасия принсипләринә әсасланмалары һәлә он ил әввәл Загафгазия республикаларынын мусиги декадасы заманы көстәрилмишди. Декада заманы кечирилмиш ярадычылыг конфрансында милли интонасиялара лагейд бахан композиторларын һаггында чидди данышылмышды.

Азәрбайҹан симфоник мусигиси саһәсиндә он ил бундан әввәл көстәрилмиш нөгсанлар индийә гәдәр һәлә арадан галдырылмамышдыр. Бизим бир сыра исте'дадлы композиторларымыз техники чәһәтдән чох камил уста олдуглары һалда, мусиги дилинин халгилийи чәһәтдән бә'зән нөгсанлы әсәрләр язырлар. Загафгазия композиторларынын 1944-чү илдәки ярадычылыг конфрансында бир сыра композиторларымызын ярадычылыгынын бу чәһәтдән кәскин тәнгид эдилмәси буну көстәрир.

Доғрудур, мусиги дили тәкликдә бу вә я башга әсәрин халгилийини мүәййән етмәк үчүн кифайәт дейилдир. Халгилик бир чох мусиги үнсүрләринин мәчмуу нәтичәсиндә мейдана чыхыр. Мусиги әсәрләриндәки халгилийи ялныз онун дилиндә дейил, эйни заманда мусиги фикринин, мусиги формасынын, һармониянын, үслубун вә мәзмунун халгилийиндә, бу әсәрләрин реалистлийиндә, мүтәрәггилийиндә вә садәлийиндә ахтармаг лазымдыр. Опера жанрынын бүтүн нәзәри тәләбләринә чаваб верән «Короглу» операсынын әсл халгилийини һеч кәс инкар едә билмәз. Азәрбайҹан милли инчәсәнәтинин көзәл нүмунәси олан бу әсәри яранмасы композиторларымыз үчүн бөйүк бир мәктәбдир.

Үзейир Һачыбәйов язырды: «Һәр бир халг өз композиторларындан тәләб едир ки, онлар нә язырса-язсынлар, әсәрләри нә гәдәр мүрәккәб олурса-олсун, онлар бу әсәрләри халга яхын вә доғма олан мусиги дилиндә яратмалыдырлар. Бундан өтрү композиторлардан һәмин мусиги дилини мүкәммәл билмәк тәләб олунур. Милли инчәсәнәтин йүксәк нүмунәләрини яратмагдан өтрү композитор нәинки ялныз мусиги ярадычылыгынын нәзәри әсасларыны билмәли вә композисия техникасына камил бир шәкилдә саһиб олмалыдыр, эйни заманда халг мусигисинин характерик хүсусиййәтләри вә ганунлары илә дә дәриндән таныш олмалыдыр».

Халг руһунда мусиги яратмаг үчүн халгын руһуну билмәк, халг мусигисини дәриндән вә әсаслы өйрәнмәк тәләб олунур. Мусиги тәһсили мүәссисәләримизин тәдрис планында Азәрбайҹан мусигисинин өйрәнилмәсинә верилән саатлары кифайәт һесаб етмәк олмаз. Чүнки Дөвләт Консерваториясынын ялныз биринчи курсунда кечилән 70 саат әрзиндә Азәрбайҹан халг мусигисинин әсасларыны дәриндән вә һәртәрәфли өйрәнмәк мүмкүн дейилдир. Бир дә Азәрбайҹан мусигисинин нәзәриййәси вә тарихини өйрәнмәйи ялныз халг мусигисинин әсасларыны өйрәнмәклә әвәз етмәк доғру дейилдир. Консерваторияда бу фәннин нормал тәдриси үчүн шәраит ярадылмамышдыр. Сәсязма кабинәси һәмин дәрсин аудитория шәраитиндә мүвәффәгиййәтлә кечирилмәси тәләбини өдәмир.

Мусиги тәһсили мүәссисәләримиздә Азәрбайҹан мусигисинин полифониясы, һармониясы, Азәрбайҹан мусиги әдәбиййаты вә мусигимизин тарихи дәрс планларында нәзәрә алынмамышдыр.

Узун әсрләр әрзиндә камилләшмиш Азәрбайҹан мугамлары мөһкәм ганунауйгун әсаслара маликдир. Мүнтәзәм олараг мелодик чәһәтдән зәнкинләшән бу мугамлар форма чәһәтдән дә камилләшир. Композиторлардан Ф. Әмировун, Ниязинин вә С. Әләскәровун бир сыра мугамлары симфоникләшдирмәләри Азәрбайҹан халгынын мугамат ирсинин инкишаф етдирилмәси саһәсиндә һәлә илк аддымлардыр. Халг ярадычылыгынын бөйүк формалы әсәрләриндән ибарәт олан мугамлар композиторларымызын ярадычы мүнасибәти нәтичәсиндә кәләчәкдә даһа да камил бир шәкил ала биләр. Бунун үчүн мусиги тәһсили мүәссисәләримиздә һәмин мугамларын өйрәнилмәси вә ишләнмәси мәсәләләринә чидди диггәт етирмәк лазымдыр. Нәинки мугам, һабелә һәр һансы бир рәнк, тәсниф, халг маһнысы вә я рәгс мусигиси, мүасир дөврүн тәләбинә уйгун кәлән ени мусиги әсәрләри яратмаг үчүн композитора кениш имкан верә биләр. Халгилик ени мусиги әсәрләрини һәм идея вә мәзмун чәһәтдән, һәм дә форма чәһәтдән даһа да камилләшдирир.

Бунун үчүн Азәрбайҹан халг мусигисинин гурулуш ганунларыны әсаслы вә дәриндән өйрәнмәк лазымдыр. Бу ишлә биринчи нөвбәдә мусиги кадрларымызын әсас очагы олан Азәрбайҹан Дөвләт Консерваториясы мәшғул олмалыдыр. Бурада Азәрбайҹан мусигиси кафедрасы ән габагчыл кафедралардан биринә чеврилмәлидир. Лакин консерваторияда белә бир кафедра йохдур.

Азәрбайҹан халг мусигисинин әмәли өйрәнилмәсини Асәф Зейналлы адына онииллик мусиги мәктәбиндә даһа кениш бир шәкилдә тәшкил етмәк олар. Бу мәктәбин програмында әсас ерләрдән бирини Азәрбайҹан халг мусигисинин интонасиясы вә ритми әсасында язылмыш етүдләр, сонатиналар, сонаталар, фортепиано вә симли чалгы аләтләри үчүн консертләр тутмалыдыр.

Һәр һансы бир композиторун, һәр һансы бир ифачынын усталыгы онун ялныз техники чәһәтдән камил олмасы илә өлчүлмүр. Узун өмүрлү мусиги әсәрләри милйонларын арзу вә истәкләринә, һисс вә дуйгуларына чаваб верән, онларын естетик зөвгләрини тәрбийә едән әсәрләрдир.

Милли формалы, сосиалист мәзмунлу ени мусиги әсәрләри язмаг вә онлары милйонларын малы етмәк Азәрбайҹан композиторларынын шәрәф ишидир.

Г. ГАСЫМОВ,
И. ИСМАЯЫЛОВ.

Республикамызын гадын композитор вә мусигишүнасларындан (солдан): Гәмәр Исмайылова, Адилә Һүсейнзадә, Олга Николская, Агабачы Рзаева вә Әминә Элдарова йолдашлар.
Фото В. Ибадовундур.

Букүн Азәрбайҹан Дөвләт Филармониясында Азәрбайҹан совет композиторларынын Биринчи гурултайы ачылыр.

Композиторлар Иттифагы вә Республика мусиги фонду бу гурултая чох чидди һазырлыг көрмүшдүр. Мүәссисәләрдә вә мәктәбләрдә композиторларын зәһмәткешләрлә бир сыра ярадычылыг кечәләри кечирилмишдир.

Мүслүм Магомаев адына Азәрбайҹан Дөвләт Филармониясынын фойесиндә мусиги мәдәниййәтимизин инкишаф йолларыны әкс етдирән бөйүк сәрки тәшкил эдилмишдир.

Азәрнәшр гурултай мүнасибәтилә Үзейир Һачыбәйов һаггында бөйүк бир әсәр, һабелә композиторларын гыса тәрчүмейи-һалларыны чапдан бурахмышдыр.

Азәрбайҹан композиторларынын гурултайында Москва, Белорусия, Латвия вә Күрчүстанын, һабелә башга республикаларын композиторлары да иштирак едирләр. ССРИ халг артисти, Сталин мүкафаты лауреаты вә бейнәлхалг Сүлһ мүкафаты лауреаты Д. Д. Шостакович гурултайын ишиндә иштирак етмәк үчүн Бакыя кәлмишдир.

ТӘЛӘБӘЛӘРЛӘ КӨРҮШ

Мартын 17-дә ахшам саат 5-дә Азәрбайҹан Дөвләт Филармониясында Азәрбайҹан Дөвләт Университети коллективинин композиторларла көрүшү олмушдур. Көрүшдә Ф. Әмиров, С. Һачыбәйов, Ч. Чаһанкиров, Ч. Һачыев, Г. Гараев вә Ниязи иштирак етмишләр.

Профессор Әли Султанлы композиторлары тәбрик етмиш вә Азәрбайҹан мусиги инчәсәнәтинин инкишаф йолларыны гыса-ча тәсвир етмишдир. Мусигишүнас Д. Данилов көрүшдә иштирак едән композиторларын ярадычылыгы һаггында мә'рузә етмишдир. Дагыстан педагожи институтунун досенти Мәһәммәдов Азәрбайҹан инчәсәнәти илә Дагыстан халгларынын инчәсәнәти арасындакы яхынлыгы көстәрмиш, Азәрбайҹан композиторлары ярадычылыгынын Дагыстан халглары тәрәфиндән чох севилдийини гейд етмишдир.

ССРИ халг артисти Бүлбүлүн иштиракилә Үзейир Һачыбәйов адына дөвләт симфоник оркестри Азәрбайҹан композиторларынын бир сыра әсәрләрини ифа етмишдир. Сонра маһны вә рәгс ансамблынын чыхышы олмушдур.

Дүнән ССРИ халг артисти, композитор Д. Д. Шостакович Бакыя кәлмишдир. Шәкилдә (сагдан): Д. Шостакович, Азәрбайҹан композиторларындан С. Һачыбәйов, Ч. Һачыев вә Ч. Чаһанкиров Бакы вагзалында.
Фото Ф. Кушнарйовундур.

Азәрбайҹан композиторлары

Ниязи

Ә. Аббасов

Р. Һачыев

С. Әләскәров

Гадын композиторларымыз

Азәрбайҹан композиторларынын сырасында бир сыра исте'дадлы гадынларын олдуғуну да фәрәһлә гейд етмәк лазымдыр. Бунлардан Адилә Һүсейнзадәнин, Агабачы Рзаеванын, Олга Николскаянын, Элмира Нәзированын, Фәридә Гулиеванын вә Шәфигә Ахундованын адлары республикамызда танынмышдыр.

Адилә Һүсейнзадәнин ярадычылыгында әсас ери вокал мусигиси тутур. О, бу жанрда нәгмәләр, романслар вә ири формалы әсәрләр языр. Гейд етмәк лазымдыр ки, Азәрбайҹанда хор әсәрләри ялныз сон илләрдә яранмага башламышдыр. Ингилабдан әввәлки Азәрбайҹан мусигисиндә олмаян хор жанры инди мүвәффәгиййәтлә инкишаф етдирилир. Бу ишдә Адилә Һүсейнзадәнин дә мүәййән хидмәти вардыр.

Ярадычылыга башладыгы илк күнләрдән э'тибарән Һүсейнзадә хор үчүн әсәрләр язмагла марагланмышдыр. «Октябр» адлы хор әсәрини, һабелә ушаглар үчүн бир хор язмышдыр. 1950-чи илдән э'тибарән А. Һүсейнзадә бөйүк формалы хор әсәрләри яратмага башлайыр. О, бу заман композиторлардан Р. Һачыев, Ф. Гулиева вә Һ. Ханмәммәдовла бирликдә «Азәрбайҹан» адлы кантатаны, «Мәним Вәтәним» адлы вокал-симфоник әсәрини, «Сүлһүн сәси» адлы кантатасыны языб гуртарыр. Бу әсәрләриндә композитор мүасир һәятымызын ән ваҹиб мөвзуларына мүрачиәт едир.

А. Һүсейнзадәнин ярадычылыгында нәгмә вә романслар да мүһүм ер тутур. Бу әсәрләрдә Пушкинин, Низаминин, һабелә көркәмли совет шаирләринин ярадыгылары бәдии образлар мусиги васитәсилә тәчәссүм етдирилир. Композиторун «Бүлбүл», «Күл», «Вәслин һәвәси», «Мәни яда салырмы» адлы романслары милли мусиги материалы әсасында язылмыш көзәл әсәрләрдир. А. Һүсейнзадә симфоник вә камера-инструментал мусиги саһәсиндә дә мүвәффәгиййәтли әсәрләр яратмышдыр. Онун 1950-чи илдә яздыгы симфоник поэма Сосиалист Әмәйи Гәһрәманларына һәср эдилмишдир. Композиторун симли квартети онун мараглы ярадычылыг имканларына малик олдуғуну көстәрир.

Азәрбайҹанда күтләви мусиги жанрынын инкишафында композитор Агабачы Рзаеванын бөйүк хидмәти вардыр. Маһны вә халг чалгы аләтләри оркестри үчүн язылмыш әсәрләр онун ярадычылыгынын мүһүм һиссәсини тәшкил едир.

Маһны мусиги сәнәтинин ән кениш яйылмыш жанрыдыр. Бу жанр халгын һәятында чох бөйүк рол ойнайыр, онун арзу вә истәкләрини тәрәннүм едир. Халгымыз нәгмә язан композиторларын ярадычылыгыны даим изләйир, онлара бөйүк тәләбкарлыгла янашыр.

А. Рзаева өз маһнылары илә мүасир һәятымызын тәләбләринә чаваб вермәйә сә'й көстәрир. О, бу әсәрләрдә Вәтәнимизә олан бөйүк севкини, ярадычы әмәйи, Азәрбайҹан гадынларынын азад һәятыны тәрәннүм едир. Белә маһнылардан «Гызыл Москва», «Бакы маһнысы», «Муган гызы», «Азәрбайҹан» вә башгаларыны көстәрмәк олар. А. Рзаеванын халгларын сүлһ угрунда мүбаризәсинә һәср эдилмиш әсәрләри дә вардыр ки, бунлардан «Сүлһ андымыз» адлы маһныны көстәрмәк олар. Бу әсәрләри руһу йүксәк олуб совет һәятынын әзәмәтини көстәрә билир.

А. Рзаева вокал лирикасы саһәсиндә дә көзәл романслар яратмышдыр. «Охума көзәл», «Гара көзләр», «Көнлүм», «Ана лайласы» кими әсәрләриндә Азәрбайҹан мусигисинин руһу айдын шәкилдә дуюлмагдадыр.

Сон вахтларда А. Рзаева Үзейир Һачыбәйовун хатирәсинә һәср эдилмиш «Сәнин хатирән» адлы романсыны, һабелә халг чалгы аләтләри оркестри үчүн бир сыра нәгмәләр язмышдыр. Композиторун ярадычылыгынын мүсбәт хүсусиййәтләриндән бири одур ки, о, ярадычылыгыны кетдикчә кенишләндирир вә мүхтәлиф мусиги формаларына мүрачиәт едир. Мәсәлән, А. Рзаева сон вахтларда «Вариасиялар» вә симли квартет үчүн «рәгс» әсәрини дә язмышдыр.

Композитор Олга Николскаянын өзүнә мәхсус ярадычылыг йолу вардыр. Ярадычылыга башладыгы 15 ил әрзиндә Николская мусиги сәнәтинин мүхтәлиф жанрларында мараглы симфоник, камера-инструментал әсәрләр яратмышдыр. Николскаянын әсәрләриндән «Гәһрәманлыг поэмасыны», «Ушаглар үчүн балет сүитасыны», фортепиано триосуну, ики симли квартетини, скрипка үчүн сонатинасыны вә башгаларыны көстәрмәк олар.

Композиторун ярадычылыгында фортепиано илә оркестр үчүн яздыгы консерт вә ики симли квартети даһа мүһүм ер тутур. Бу әсәрләр онун мусиги сәнәти саһәсиндә камилләшдийини көстәрир.

Күтләви маһнылар яратмагда композитор Шәфигә Ахундова да фәал иштирак едир.

О, индийә гәдәр хейли нәгмә вә романс язмышдыр. Бу әсәрләрдә Азәрбайҹан композиторларынын нәгмә жанры саһәсиндәки ән яхшы ән'әнәләри давам етдирилир. Бу әсәрләрдә биз халгилик, мәзмун зәнкинлийи вә мөвзу мүхтәлифлийи көрүрүк. Шәфигә Ахундованын «Юху», «Бала», «Нә көзәл», «Чичәк», «Зәфәр бизимдир», «Зәфәр маршы», «Гәһрәманлыг нәгмәси», «Юрдумузун гүдрәти», «Ярашыглы кәндимиз» вә башгаларыны көстәрмәк олар.

Инди о, «Ярадан әлләр» адлы вокал-симфоник сикл үзәриндә ишләйир.

Гадын композиторларымыз сон илләрдә ярадычылыг чәһәтдән хейли инкишаф етмишләр. Онлар сон илләрдә Азәрбайҹан мусигиси тарихиндә мүһүм ер тутан яхшы әсәрләр язмышлар. Лакин онларын ярадычылыгында бир сыра нөгсан вә кәсир чәһәтләр дә нәзәрә чарпыр. Бу нөгсанлардан ән мүһүмү одур ки, онларын бир чох әсәрләриндә сосиалист һәятымыз образлы шәкилдә, һәртәрәфли тәсвир олунмур.

Мәзмунла әлагәдар олан бу нөгсан һәмин композиторлара бөйүк формалы мусиги әсәрләри—симфониялар, симфоник поэмалар, опералар, кантаталар, ораториялар язмага имкан вермир. Һалбуки, мәһз бу жанрларда совет һәятыны бүтүн зәнкинлийилә көстәрмәк олар.

Бундан башга бөйүк формалы әсәрләрин яранмасы композитордан мүнтәзәм олараг ярадычылыгыны камилләшдирмәйи тәләб едир. Консерваторияны гуртардыгдан сонра адәтән гадын композиторларымызын бир чохунун ярадычылыгында бир дәйишиклик һисс олунур. Гадын композиторларымызын яздыглары әсәрләрин бә'зиләриндә тематик материалын орижинал олмамасы, форма илә мәзмунун уйгун кәлмәмәси һалларына тәсадүф олунур.

Гадын композиторларымыз әсасән камера-вокал мусигиси язырлар. Биз бу саһәдә даһа мүхтәлиф жанрларда язылмыш әсәрләр көрмәк вә һәр композиторун фәрди ярадычылыг хүсусиййәтләрини даһа айдын шәкилдә дуймаг истәйирик.

ЭЛМИРА АББАСОВА
Азәрбайҹан ССР Элмләр Академиясы архитектура вә инчәсәнәт институтунун аспиранты.

ЯРАДЫҸЫЛЫГ ЙОЛЛАРЫНДА

Совет композиторларынын Икинчи Үмумиттифаг гурултайы әрәфәсиндә Азәрбайҹан композиторларынын Биринчи гурултайынын ачылмасы республикамызын мәдәни һәятында көркәмли һадисәдир. Гурултайымызын гаршысында мүһүм вә мәс'ул вәзифәләр дурур.

Бу гурултай, композиторларын Биринчи Үмумиттифаг гурултайындан сонракы дөврдә Азәрбайҹан композиторларынын газандыглары мүвәффәгиййәтләри екунлашдырачаг, ярадычылыг вә тәшкилат ишимиздәки сәһвләри вә нөгсанлары ашкара чыхарыб тәһлил едәчәк, Сов.ИКП XX гурултайынын Директивләринә уйгун олараг мусиги инчәсәнәтимизин кәләчәк инкишафы үчүн йоллар көстәрәчәкдир.

Шүбһә йохдур ки, Азәрбайҹан композиторларынын Биринчи гурултайы гардаш республикаларын композиторларыны вә мусигичиләрини чох марагландырачаг, онларла ән'әнәви ярадычылыг достлугумузун даһа да мөһкәмләнмәсинә тәкан верәчәкдир.

Гурултайымыз халг демократиясы өлкәләриндәки достларымызы да марагландырачагдыр, чүнки бу өлкәләрдә Азәрбайҹан композиторларынын әсәрләринә мараг кетдикчә артыр; онлар республикамызын мәшһур композиторларынын ярадычылыгыны чох яхшы биләлдирләр.

Азәрбайҹан композиторлары Коммунист партиясынын мүдрик көстәришләрини рәһбәр тутараг, инамла сосиалист реализми йолуна гәдәм гоймуш, бу йол илә ирәлиләйәрәк, ярадычылыг саһәсиндә мүәййән мүвәффәгиййәтләр газанмышлар.

Композиторларымыз түкәнмәз ярадычылыг мәнбәи олан халг мусигисиндән кетдикчә даһа кениш истифадә едир, классик мусиги ән'әнәләрини даһа да инкишаф етдирмәйә, халгымызын гәһрәманлыг әмәйини вә мүбаризәсини әкс едән мусиги боялары илә тәрәннүм етмәйә чалышырлар.

Азәрбайҹан композиторларынын ярадычылыгынын белә бир истигамәтә йөнәлдилмәси мусиги мәдәниййәтимизин даһа да инкишаф етмәси үчүн көзәл зәмин һазырламыш, мүхтәлиф жанрларда там бир сыра көркәмли әсәрләрин яраныб мейдана кәлмәсинә сәбәб олмушдур. Һамылыгла бәйәнилән бу әсәрләр, шүбһәсиз ки, мусиги мәдәниййәтимизин парлаг наилиййәтләри хәзинәсинә дәйәрли һәдиййәдир.

Мусиги ярадычылыгынын бүтүн жанрлары саһәсиндә фәалиййәт көстәрән Ф. Әмиров, Ч. Һачыев, С. Һачыбәйов, Ч. Чаһанкиров, Ниязи, С. Рүстәмов, М. Әһмәдов, С. Әләскәров, Ә. Аббасов, Р. Һачыев, Э. Нәзирова, А. вә Һ. Рзаевләр вә башга бу кими талантлы композиторларымыз ярадычылыг тәшкилатымызы тәмсил эдирләр.

Композитор Ф. Әмиров тәрәфиндән «Севил» операсынын ярадылмасы (либретто Т. Эйюбовундур) сон илләр республикамызын мусиги һәятында баш верән ән көркәмли һадисәләрдән биридир. Өз сүжетинин идея долгунлугу, мусиги бояларынын рәнкарәнклийи вә сәһнәдә чох мүвәффәгиййәтлә тәчәссүм етдирилмәси сайәсиндә опера тамашачылар тәрәфиндән чох севилир. «Севил» операсы мусигисинин ән тә'сирли чәһәти, халг мусиги ярадычылыгына гырылмаз телләрлә бағлы олан мелодия зәнкинлийиндән, аһәнк көзәллийиндән, оркестровкасынын колоритлийиндән вә мусиги драматуркиясы принсипләринин мүәллифи дәриндән дуймасындан ибарәтдир.

Әсас образларын вә гәһрәманларын тамашачынын гәлбинә йол тапан васитәләрлә тәсвир эдилмәси, сәһнәдә чәрәян едән һадисәләр тамашачынын ән сәмими дуйгуларыны охшайыр. «Севил» операсы опера театрымызын репертуарында һаглы олараг мөһкәм ер тутмушдур.

Композитор С. Һачыбәйов «Күлшән» балетини яратмагла, республикамызда мүасир мөвзуда балетләр ярадылмасынын тәмәлини гоймушдур. Композитор памбыгчы колхозчуларын вә Минкәчевир иншаатчыларынын образларыны балет сәһнәсиндә көстәрмәк кими чәтин вә мәс'ул бир вәзифәни мәһарәтлә еринә етирмәйә мүвәффәг олмушдур. Балетин мусигиси өз халгилийи вә мелодия көзәллийилә тамашачыны чәзб едир; композитор мусиги образларынын тәсвириндә оркестрин имканларындан вә Азәрбайҹан рәгсинин әсл милли хүсусиййәтләриндән бачарыгла истифадә едә билмишдир.

Симфоник мусиги саһәсиндәки наилиййәтләримиздән данышаркән бу жанрын ени, орижинал формасы олан симфоник мугамларын мейдана кәлмәсини биринчи нөвбәдә гейд етмәлийик. Композитор Ф. Әмиров чох мараглы ярадычылыг тәшәббүсү көстәрәрәк, «Шур» вә «Күрд овшары» мугамларыны симфоникләшдирмиш вә бу йол илә дә симфоник оркестр үчүн орижинал, чох мараглы әсәрләр яратмышдыр. Ондан аз сонра композитор Ниязи «Раст» симфоник мугамыны язмышдыр. Композитор Әмиров вә Ниязи халг мусиги ярадычылыгынын көзәл нүмунәләриндән истифадә едәрәк, истәр Вәтәнимиздә, истәрсә дә харичи өлкәләрдә динләйичиләри валеһ едән унудулмаз ени әсәрләр яратмыш, онларын һәр бири бу йолда өз фәрди ярадычылыгына хас олан үслубу парлаг нүмайиш етдирмишдир.

Ч. Һачыевин «Сүлһ угрунда» симфоник поэмасы зәманәмизин бүтүн намуслу вә тәрәггипәрвәр адамларыны дүшүндүрән вә бөйүк сияси әһәмиййәти олан актуал мөвзуя һәср эдилмишдир. Мүәллиф бу көзәл мусиги таблосунда мүһарибә гызышдыранлара гаршы, сүлһ вә халгларын сәадәти угрунда сүлһ тәрәфдарларынын мүбаризәсинин симфоник мәнзәрәсини өзүнә хас олан усталыгла тәсвир едир.

Ч. Чаһанкировун солист, хор вә оркестр үчүн яздыгы симфоник поэма да, мүасир сияси мөвзуу—мүстәмләкә әсарәтинә вә кәләлийә гаршы мүбаризә мөвзуну тәрәннүм едир. Бөйүк бәдии зөвглә язылмыш олан бу көзәл әсәр динләйичиләрин гәлбинә дәриндән ишләйир.

Р. Һачыев консерваторияны нисбәтән яхын илләрдә гуртаран кәнч композиторлардандыр. Онун илк «Кәнчләр» симфониясы Азәрбайҹан Совет Композиторлары Иттифагынын VII пленумунда вә ССРИ Совет Композиторлары Иттифагынын Москвада кечирилмиш симфонизм пленумунда ифа эдиларкән йүксәк гиймәт алмышдыр.

Фикир биткинлийи, тематик материалын орижиналлыгы вә халг маһнылары интонасияларына гырылмаз сурәтдә бағлы олмасы, формалардан вә оркестр имканларындан истифадә етмәк бачарыгы бу исте'дадлы композиторун симфоник әсәрләринин характерик чәһәтләридир.

Кәнч, исте'дадлы композитор А. Рзаевин скрипка консерти Бухарестдә Үмумдүня фестивалында ифа эдиларкән үчүнчү мүкафата лайиг көрүлмүшдүр. Халг мусигисинин интонасиялары вә ритмләри әсасында гурулан бу әсәр тәравәтлә вә орижинал сәсләнир; әсәрин скрипка үчүн соло һиссәсинин ярадылмасында мөвчуд имканлардан кениш истифадә эдилмишдир; бу сәбәбдән һәмин симфоник консерт динләйичиләрин вә ифачыларын бөйүк рәғбәтини газанмышдыр.

Маһны ярадычылыгы саһәсиндә дә композиторларымызын көркәмли наилиййәтләри вардыр. Халгымыз арасында шөһрәт тапмыш олан композиторларымызын бөйүк бир групу өз бачарыгыны вә талантыны халгын амал вә арзуларыны тәрәннүм едән ени-ени маһныларын ярадылмасына сәрф едир. Бунларын сырасында С. Рүстәмовун, Ч. Чаһанкировун, Т. Гулиевин, Агабачы Рзаеванын, Г. Һүсейнлинин, З. Багыровун, Ш. Ахундованын вә бир чох башгаларынын адларыны чәкмәк олар. Бу саһәдә композиторларымызын парлаг мүвәффәгиййәтләр газандыгларыны көстәрән фактлардан бири дә будур ки, ССРИ Совет Композиторлары Иттифагы идарә һей'әтинин маһны ярадычылыгына һәср эдилмиш пленумунда Азәрбайҹан композиторларынын он доггуз ени маһнысы бөйүк мүвәффәгиййәтлә ифа эдилмиш вә пленум тәрәфиндән йүксәк гиймәтләндирилмишдир.

Композиторларымызын актуал мөвзуларда ени әсәрләр язмага, мүасир һәятын тәләбләрилә аяглашмага чан атмалары, халг маһнылары хәзинәсиндән кениш истифадә етмәләри, өз усталыгларыны тәкмилләшдирмәк сә'йләри, совет күтләви маһнылары жанрындан илһам алмалары Азәрбайҹан композиторларынын тәгдирәлайиг парлаг әсәрләр яратмаларына вә маһны ярадычылыгы саһәсиндә көркәмли мүвәффәгиййәтләр газанмаларына көмәк едир.

Азәрбайҹан халг чалгы аләтләри оркестри үчүн язылан әсәрләр мусиги һәятымызда кетдикчә даһа бөйүк ер тутур. Радио васитәсилә тәблиғ эдилән белә әсәрләри динләйичиләримиз чох севирләр. Халг чалгы аләтләри оркестри үчүн әсәрләр язан композиторларымыздан данышаркән С. Рүстәмовун, С. Әләскәровун, Һ. Ханмәммәдовун, А. Рзаеванын, Х. Чәфәровун, Адил Кәрәйин вә башгаларынын хидмәтини хүсусилә гейд етмәк лазымдыр.

Азәрбайҹан композиторлары ярадычылыг саһәсиндә шәксиз мүвәффәгиййәтләрә наил олмушлар. Лакин бу факт, ишимиздә нөгсанлар олмадыгыны, гаршымызда дуран проблемләрин һамысынын һәлл эдилмиш олдуғуну, мусиги инчәсәнәтимизин асан йол илә инкишаф етдийини вә инкишаф чәтинликләринин олмадыгыны һеч дә көстәрмир.

Хрушшов йолдаш Сов.ИКП XX гурултайында өз мә'рузәсиндә көстәрмишдир: «Талассыз язылмыш, сөнүк әсәрләрә дөзмәк олмаз, һалбуки инчәсәнәт органларында, редаксияларда вә нәшриййатларда бә'зи йолдашлар бу чүр әсәрләрә дөзүрләр. Зәиф вә сахта әсәрләр чох заман лазымынча радд эдилмир, бу исә инчәсәнәтин инкишафына вә халгын бәдии тәрбийәсинә зәрәр вурур».

Бу сөзләр Азәрбайҹан Совет Композиторлары Иттифагынын вә республиканын Мәдәниййәт Назирлийинин ишинә дә тамамилә аид эдилә биләр.

Композиторлар Иттифагында ярадычылыг мүзакирәләри заманы чох заман сөнүк, сәтһи вә дәйәрсиз әсәрләр бәйәнилир. Азәрбайҹан ССР Мәдәниййәт Назирлийинин Инчәсәнәт ишләри идарәси исә китабханаларда ятыб галан пасманда әсәрләри чох заман алыр. Гейд етмәк лазымдыр ки, Азәрбайҹан ССР Мәдәниййәт Назирлийинин Инчәсәнәт ишләри идарәси сон заманлар композиторлара ярадычылыг сифаришләри верилмәсинин планлашдырылмасыны маһиййәт э'тибарилә унутмушдур, бунун әвәзиндә ялныз тәсадүфи һалларда һазыр әсәрләр алмаг йолуну сечмишдир.

Бу да гейд эдилмәлидир ки, композиторларымыз һәятын өйрәнилмәси мәсәләләринә лазымынча фикир вермирләр; һәятдан айры дүшмәк, һәят һаггында ялныш тәсәввүрә әсасланмаг һаллары да мүшаһидә эдилир. Биз бүтүн халгымызы дүшүндүрән вә зәманәмизин тәләбләриндән ирәли кәлән бир сыра мүһүм мәсәләләри лазыми шәкилдә өз гаршымызда гоюб һәлл етмәйи һәлә өйрәнмәмишик. Бунун сәбәби одур ки, чох заман идейча яхшы һазырлыгла олмуруг, ярадычылыгымызда марксизм-ленинизм нәзәриййәсини һәятын тәләбләрилә, зәманәмиздә баш верән һадисәләрлә яхшы әлагәләндирмирик.

Сәнәтимиз вә усталыгымыз гаршымызда дуран мүрәккәб вә мәс'ул ярадычылыг вәзифәләринә уйгун сәвиййәйә галдырылмалыдыр. Бу чәһәтдән ярадычылыг тәшкилатымыз һәлә чох иш көрмәлидир, чүнки инди сәнәт аләминдә кустарчылыга, сәтһилийә вә һәвәскарлыг мейлләринә даһа дөзмәк олмаз.

Сон илләр опера инчәсәнәти саһәсиндә чох керидә галмышыг, бу исә мусиги мәдәниййәтимизин инкишафында чидди бир проблем олараг галыр. Сон 10—12 ил әрзиндә Азәрбайҹанда язылмыш олан бир чох опералардан сәһнәдә ялныз Ф. Әмировун «Севил» операсы галмышдыр. Гейд етмәк лазымдыр ки, 1937-чи илдә Москвада кечирилмиш Азәрбайҹан инчәсәнәти декадасына һазырлыг дөврүндә милли опера инчәсәнәти саһәсиндә газанылмыш мүвәффәгиййәтләри вә наилиййәтләри мөһкәмләндирә билмәмишик; бундан башга, Азәрбайҹан мусигисинин көркәмли классикләри Үзейир Һачыбәйовун вә Мүслүм Магомаевин ирси кениш мигясда өйрәнилмир вә заиф инкишаф етдирилир. Республиканын Композиторлар Иттифагы вә Мәдәниййәт Назирлийи бөйүк дөвләт әһәмиййәти олан бу ишә лазымынча фикир вермәмиш, композиторлары вә язычылары опера әсәрләри ярадылмасына яхшы чәлб етмәмишләр.

Бу мәсәләдә опера театрымызын да мөвгеи тәнгид эдилмәлидир. Театр өз репертуарыны зәнкинләшдирмәк мәсәләсилә мәшғул олмур. Онун портфелиндә Азәрбайҹан композиторлары тәрәфиндән язылан тамам-камал бир әсәр йохдур, бу исә театрын рәһбәрләрини әсла нараһат етмир. Бир заманлар композиторларымызла опера театры арасында яхшы ярадычылыг әлагәләри вар иди; инди бу әлагәләри бәрпа эдиб мөһкәмләндирмәк үчүн операнын рәһбәрләри әлләрини агдан-гарая вурмурлар.

Композиторларымыз мусиги инчәсәнәтинин мүһүм саһәләриндән бири олан инструментал вә вокал-камера мусигиси жанрына да аз фикир верирләр. Бу да мусиги һәятымызын инкишафына мүәййән дәрәчәдә мәнфи тә'сир көстәрир, инструменталист солистләрин вә мүгәнниләрин ярадычылыг инкишафыны ләнкидир.

Композиторларын бә'зиләри ени маһнылар язмаг үчүн ярадычылыг тәшәббүсү көстәрмир, бу саһәдә фәал ишләмир, чохдан көһнәлмиш вә мүасир тәләбләрә даһа уйгун кәлмәйән үслуб хүсусиййәтләриндән даһа чох истифадә эдирләр. Буна керәдир ки, динләйичиләримиз һаглы олараг композиторлары тәнгид эдир вә белә үслубда ярадылан маһныларын бир-биринә чох охшадыгыны көстәрирләр.

Нәһайәт, гейд етмәк лазымдыр ки, композиторлар өз маһныларынын мәтнинә, мусиги илә мәтнин һамаһәнк олмасына, маһнылар үчүн сөз язан шаирләр исә ше'рин бәдиилийинә лазымынча тәләбкарлыг көстәрмирләр.

Шүбһә йохдур ки, ишимиздә олан бу нөгсанлар композиторларымызын биркә сә'йләрилә ән яхын заманда арадан галдырылачаг вә онлар мусиги мәдәниййәтимизин инкишафыны сүр'әтләндирмәк үчүн ени тәдбирләр көрәчәкләр.

Азәрбайҹан композиторлары өз гурултайларына ярадычылыг саһәсиндә көркәмли гәләбәләрлә кәлмишләр. Лакин мүвәффәгиййәтләримиз бизи архайынлашдыра билмәз.

Азәрбайҹан композиторлары өз ярадычы әмәйи илә коммунизм чәмиййәти гурмагда олан совет халгынын гәһрәманлыг нәфәсини тәрәннүм едән көзәл әсәрләр язмаг үчүн вар гүввәләри илә чалышачаглар.

ГАРА ГАРАЕВ
*Азәрбайҹан Совет Композиторлары Иттифагы идарә һей'әтинин сәдри.